

T

The Role of Debt in Financial Health of Thai Households

Channarong Chaiphat^{1,*}

Received: May 18, 2021 Revised: June 21, 2021 Accepted: September 8, 2021

Abstract

Household debt in Thailand has been expanded rapidly to 79.90% per GDP. What does the economic facet of Thai households look like? Are they happily ready to become the elderly? This study aimed to analyse situations regarding debt and financial health, then examine the impacts of debt on the financial health of households in Thailand using the Household Socio-Economic Survey (SES) in 2019. The result showed that most Thai household debt (40%) was consumer debt, while 29.85% of the household debt was caused by purchasing a property. It also revealed that 26.78% of the senior population had financial wellbeing, 44.32% had their financial health at risk, and 2.89% had critical financial health. When analysing the role of debt, it was found that households with debt caused by purchasing property were likely to have better financial health. In contrast, households with consumer debt were likely to have more critical financial health. It showed that Thai households have very high consumer debt. Therefore, to solve debt problems, Thai households should hurriedly reduce the proportion of consumer debt. A financial health check is one way to help adjust their financial behaviour with an aim to increase the number of households with sound financial health and well-prepared wellbeing senior citizens who wouldn't cause financial burdens to others.

Keywords: financial health, household debt, aged society

¹ School of Economics and Investment, Bangkok University

* Corresponding author. E-mail: Channarong.c@bu.ac.th

U

บทบาทของภาระหนี้ที่มีต่อสุขภาพทางการเงิน ของครัวเรือนไทย

ชาณุณรงค์ ชัยพัฒน์^{1*}

วันรับบทความ: May 18, 2021 วันแก้ไขบทความ: June 21, 2021 วันตอบรับบทความ: September 8, 2021

บทคัดย่อ

หนี้ภาคครัวเรือนในประเทศไทยขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเป็น ร้อยละ 79.90 ต่อ GDP แล้วในมิติเชิงเศรษฐกิจของครัวเรือนไทยเป็นอย่างไร มีความพร้อมที่จะเป็นผู้สูงอายุอย่างมีความสุขหรือไม่ การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์เกี่ยวกับภาระหนี้และสุขภาพทางการเงิน ต่อจากนั้นวิเคราะห์ผลกระทบของภาระหนี้ที่มีต่อสุขภาพทางการเงินของครัวเรือนในประเทศไทย โดยใช้ข้อมูลการสำรวจทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ. 2562 ผลการศึกษา พบว่า ครัวเรือนไทยมีหนี้เพื่อใช้จ่ายอุปโภคบริโภคมากที่สุด ร้อยละ 40.31 รองลงมาเป็นหนี้เพื่อซื้ออสังหาริมทรัพย์ ร้อยละ 29.85 ส่วนสุขภาพทางการเงินดี ร้อยละ 26.78 สุขภาพทางการเงินเสี่ยง ร้อยละ 44.32 และสุขภาพทางการเงินวิกฤติ ร้อยละ 28.89 เมื่อวิเคราะห์บทบาทของภาระหนี้ พบว่า ครัวเรือนที่มีหนี้เพื่อซื้ออสังหาริมทรัพย์มีแนวโน้มที่สุขภาพการเงินดีมากกว่า และครัวเรือนที่มีหนี้เพื่อใช้จ่ายอุปโภคบริโภคมีแนวโน้มที่สุขภาพการเงินวิกฤติมากกว่า ในขณะที่ความจริงครัวเรือนไทยมีหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภคสูงมาก ดังนั้น การแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนของไทยควรจจะเร่งลดสัดส่วนหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภครวมทั้งการตรวจสอบสุขภาพทางการเงินเป็นแนวทางหนึ่งในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเงิน โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มสัดส่วนครัวเรือนที่มีสุขภาพทางการเงินดีและเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุที่มีความสุขและไม่เป็นภาระทางการเงินต่อผู้อื่น

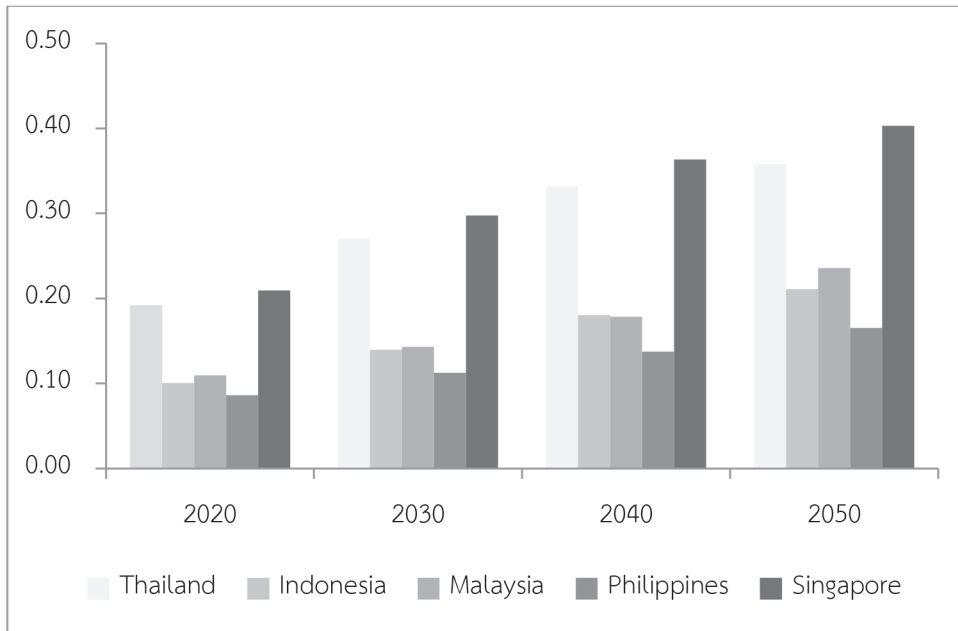
คำสำคัญ: สุขภาพทางการเงิน หนี้ครัวเรือน สังคมผู้สูงอายุ

¹ คณะเศรษฐศาสตร์และการลงทุน มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

* Corresponding author. E-mail: channarong.c@bu.ac.th

บทนำ

ประเทศที่มีสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปี ขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ เรียกว่า “กำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ” (Aging Society) และเมื่อสัดส่วนประชากรอายุ 60 ปี ขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ เรียกว่า “สังคมผู้สูงอายุแบบสมบูรณ์” (Aged Society) กรณีประเทศไทย พบว่า ในปี พ.ศ. 2563 สัดส่วนประชากรที่อายุ 60 ปี ขึ้นไป ร้อยละ 19.22 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 27.02 ร้อยละ 33.14 และร้อยละ 35.77 ในปี พ.ศ. 2573 พ.ศ. 2583 และ พ.ศ. 2593 ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบกับเพื่อนบ้านในอาเซียน พบว่า ประเทศสิงคโปร์เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุก่อนประเทศไทย ส่วนประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ ยังอยู่ในระยะเริ่มต้นของการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (United Nations, Population Division, 2019) ดังภาพที่ 1 จากข้อมูลขององค์การสหประชาชาติ แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแบบสมบูรณ์แล้ว (Aged Society) อีกทั้งในอีก 15 ปีข้างหน้าสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 30 ของประชากรทั้งประเทศ หรือจะมีประชากรผู้สูงอายุสูงถึงเกือบ 1 ใน 3 ของประชากรทั้งประเทศ แม้ว่าประเทศสิงคโปร์จะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุก่อนประเทศไทยแต่ประเทศสิงคโปร์จัดอยู่ในกลุ่มของประเทศผู้มีรายได้สูง (รวยก่อนแก่) ในขณะที่ประเทศไทยอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีรายได้ชั้นปานกลาง จึงพบเห็นผู้สูงอายุในประเทศไทยมีปัญหาทางเศรษฐกิจมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้ชีวิตในวัยเกษียณการทำงาน

ภาพที่ 1 เปรียบเทียบสัดส่วนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ในอาเซียน
ที่มา: United Nations, Population Division (2019)

เมื่อประเทศไทยมีสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อีกทั้งผู้สูงอายุยังมีอายุยืนยาวมากขึ้นจึงมีเวลาในการใช้ชีวิตหลังเกษียณยาวนานมากขึ้นด้วย ในขณะที่ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพเพิ่มสูงขึ้นตามภาวะเงินเฟ้อ และความเป็นสังคมเชิงเดี่ยวทำให้ผู้สูงอายุต้องดูแลตนเองมากขึ้น ดังนั้น การวางแผนทางการเงิน โดยเฉพาะในช่วงวัยทำงานจึงเป็นเรื่องสำคัญมาก เพื่อเตรียมความพร้อมการใช้ชีวิตในช่วงสูงวัยอย่างมีความสุข (Happiness) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาข้อมูลทางการเงินในระดับมหภาคในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา (The World Bank, 2020) พบว่า ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ขยายตัวโดยประมาณร้อยละ 3 ต่อปี อัตราการออมโดยประมาณต่อ GDP มีแนวโน้มคงที่ ในขณะที่ภาระหนี้ของครัวเรือนขยายตัวเพิ่มอย่างรวดเร็วจากร้อยละ 52.40 ต่อ GDP ในปี พ.ศ. 2551 เป็นร้อยละ 79.90 ต่อ GDP ในปี พ.ศ. 2562 (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2563) จากข้อมูลนี้ชี้ให้เห็นว่า ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยเติบโตอย่างช้า ๆ ขณะที่ครัวเรือนไทยก่อนหน้าเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงมากและอาจจะก่อให้เกิดปัญหาทางการเงินในระดับครัวเรือน

ตารางที่ 1 อัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การออม และหนี้ครัวเรือน

ปี	ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ	การออมต่อ GDP	หนี้ครัวเรือนต่อ GDP
2551	1.73%	30.66%	52.40%
2552	-0.69%	29.27%	57.90%
2553	7.51%	29.63%	59.30%
2554	0.84%	31.43%	66.20%
2555	7.24%	28.93%	71.80%
2556	2.69%	27.22%	76.60%
2557	0.98%	27.49%	79.70%
2558	3.13%	28.04%	81.20%
2559	3.43%	30.09%	79.40%
2560	4.07%	31.95%	78.10%
2561	4.15%	31.69%	78.40%
2562	2.35%	31.47%	79.90%

ที่มา: The World Bank (2020); ธนาคารแห่งประเทศไทย (2563)

แม้ว่าในปี พ.ศ. 2563 ประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์แล้ว โดยมีจำนวนผู้สูงอายุร้อยละ 19.22 แต่จำนวนผู้สูงอายุยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และประมาณการว่าในปี พ.ศ. 2573 จำนวนผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 27.02 เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมด ในขณะที่ครัวเรือนของประเทศไทยมีภาระหนี้สูงถึงร้อยละ 80 ต่อ GDP อีกทั้งผลกระทบของ COVID-19 ยิ่งทำให้สัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP เพิ่มสูงขึ้นเป็นร้อยละ 90 อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์หนี้ครัวเรือนนั้นควรระแวกแยกแยะสัดส่วนของหนี้ระยะสั้นและหนี้

ระยะยาวเป็นอย่างไร และส่งผลต่อสุขภาพทางการเงินของครัวเรือนแตกต่างกันหรือไม่ และมีเงินออมเพียงพอต่อการใช้ชีวิตในวัยหลังเกษียณการทำงานหรือไม่ ดังนั้น การเตรียมความพร้อมทางการเงินในช่วงที่อยู่ในวัยทำงานจึงเป็นประเด็นสำคัญ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับรายรับ รายจ่าย เงินออม และภาระหนี้ รวมถึงการตรวจสอบสุขภาพทางการเงินของครัวเรือนไทยเพื่อเตรียมความพร้อมในการดำรงชีวิตหลังเกษียณการทำงานและเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีความสุข

บททวนวรรณกรรม

การคำนวณเงินออมเพื่อตรวจสอบสุขภาพทางการเงินนั้นมีหลายวิธี เช่น คำนวณหาเงินออมที่ควรจะมี ณ วันเกษียณเปรียบเทียบกับเงินออมที่มีอยู่จริง (กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ, 2548) คำนวณหาสัดส่วนการใช้เงินออม ณ วันเกษียณ แล้วประมาณว่าเงินออมจะหมดภายในกี่ปี (สถาบันเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย, 2556) การใช้หลักการหาเงินออมด้วยวิธีของ NPV (พรอนงค์ บุษราตระกุล และคณะ, 2559) อย่างไรก็ตาม จำนวนเงินออมที่ควรจะมีในวัยเกษียณจำนวนเท่าไรนั้นไม่สำคัญ เท่ากับการมีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย โดยที่ไม่ไปกระทบกับเงินออมแม้ว่าจะอยู่ในวัยเกษียณแล้วก็ตาม ดังนั้น การคำนวณหาอัตราส่วนความอยู่รอดทางการเงิน (Financial Survival Ratio) คือ อัตราส่วนที่แสดงถึงบุคคลใดสามารถหารายได้จากการทำงานรวมกับรายได้จากสินทรัพย์แล้วมีมูลค่ามากกว่ารายจ่ายแล้ว บุคคลนั้นสามารถดำรงชีวิตอยู่รอดได้โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาคนอื่น จนกระทั่งเมื่อมีรายได้จากสินทรัพย์เพียงพอต่อรายจ่ายในแต่ละเดือน สามารถดำเนินชีวิตในรูปแบบที่ต้องการและไม่จำเป็นต้องทำงานหรือพึ่งพาคนอื่นในเรื่องการเงินจะเข้าสู่ความมีอิสระภาพทางการเงิน (Financial Freedom) (สถาบันพัฒนาความรู้ตลาดทุน, 2552; Altfest, 2007; Moon, Yuh, & Hana, 2002)

$$\text{อัตราส่วนความอยู่รอด} = \frac{\text{รายได้จากการทำงาน} + \text{รายได้จากสินทรัพย์}}{\text{รายจ่าย}} \geq 1$$

(Survival Ratio: SR)

งานวิจัยที่วัดระดับเงินออมโดยใช้อัตราส่วนทางการเงิน ได้แก่ การศึกษาเรื่องการบริหารการเงินส่วนบุคคลเพื่อสู่อิสระภาพทางการเงินของข้าราชการใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของ มนต์นา คงแก้ว ชฎามาศ แก้วสุกใส และนัตพลพิชัย ดุลยวาทีต (2557) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ รายได้จากการทำงานเฉลี่ยต่อเดือน รายได้จากสินทรัพย์เฉลี่ยต่อเดือน รายจ่ายทั้งหมดเฉลี่ยต่อเดือน และเงินออมเฉลี่ยต่อเดือน พบว่า ส่วนใหญ่สามารถอยู่รอดได้ด้วยตนเอง ร้อยละ 97.75 เมื่อพิจารณาจากอิสระภาพทางการเงิน พบว่า ส่วนใหญ่ไม่มีอิสระภาพทางการเงิน ร้อยละ 95.5 แสดงให้เห็นว่าเมื่อไม่มีรายได้จากการทำงานแล้ว กลุ่มตัวอย่างจะมีปัญหาทางการเงิน ดังนั้น การวางแผนทางการเงินในวัยทำงานจึงเป็นเรื่องสำคัญมากเพื่อเตรียมความพร้อมทางการเงินในวัยสูงอายุ ในขณะที่สถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย (2556) ศึกษาการเตรียมความพร้อมสำหรับการวางแผนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณของกลุ่มแรงงานในระบบช่วงอายุ 40-60 ปี พบว่า แรงงานที่เกษียณทุกซ์มีสัดส่วน ร้อยละ 29 เกษียณสุข ร้อยละ 44 และเกษียณพอเพียง ร้อยละ 27 ส่วน Shipley (2011) กล่าวถึง 10 ขั้นตอนสู่อิสระภาพทางการเงิน โดยเริ่มต้นด้วยการรู้จักออมเงิน ฝึกนิสัยในเรื่องการรู้จักใช้เงิน หลีกเลี่ยง

การใช้บัตรเครดิตและการสะสมหนี้ รู้จักเลือกใช้บริการจากธนาคาร มีเงินเก็บไว้ใช้ยามฉุกเฉิน เรียนรู้เรื่องของการลงทุน การตั้งเป้าหมายชีวิต เป็นการเริ่มต้นเพื่อที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายทางการเงิน การรู้จักใช้ประโยชน์จากเงินในการลงทุน การรักษางานที่ทำ การมีความสุขในการทำงานย่อมส่งผลดีต่อสุขภาพจิตทำให้เกิดความมั่นคงในหน้าที่การงาน และการรู้จักปกป้องทรัพย์สินที่มีอยู่ ส่วนการศึกษาของสถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย (2556) โดยการคำนวณอัตราการใช้จ่ายเงินออม (Withdrawal Rate) คือ สัดส่วนของค่าใช้จ่ายปีแรกหลังเกษียณต่อมูลค่าสินทรัพย์ ณ ปีเกษียณ (รวมอสังหาริมทรัพย์) แล้วแบ่งระดับความพร้อมของการเกษียณออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) เกษียณสุข (Excess Funding) หมายถึง อัตราการใช้จ่ายเงินอมน้อยกว่าร้อยละ 3.5 2) เกษียณพอเพียง (Constrained) หมายถึง อัตราการใช้จ่ายเงินออมระหว่างร้อยละ 3.5-7 และ 3) เกษียณทุกข์ (Underfunded) หมายถึง อัตราการใช้จ่ายเงินออมมากกว่าร้อยละ 7 พบว่า แรงงานที่เกษียณทุกข์มีสัดส่วน ร้อยละ 29 เกษียณสุข ร้อยละ 44 และเกษียณพอเพียง ร้อยละ 27

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาของ โสภรัศมี จันทรัตน์, อัจฉนา ลำซ่า, กฤษฏ์เลิศ สัมพันธ์รักษ์, และภูมิใจ ตั้งสวัสดิรัตน์ (2562) ที่ศึกษาหนี้ครัวเรือนไทยโดยใช้ข้อมูลของบริษัทข้อมูลเครดิตแห่งชาติ ปี 2552-2561 พบว่า หนี้ครัวเรือนไทยขยายตัวในระดับที่สูง ส่วนใหญ่มาจากการขยายตัวของหนี้ส่วนบุคคล บัตรเครดิต และสินเชื่อรถยนต์ ซึ่งมาจากการปล่อยสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ขนาดกลางและผู้ให้บริการที่ไม่ใช่สถาบันการเงิน (non-bank) งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าการขยายตัวของหนี้ครัวเรือนไทยอาจส่งผลให้เกิดความเปราะบางทางเศรษฐกิจเพิ่มภาระหนี้ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ และอาจเป็นปัจจัยจุดรั้งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ตลอดถึงอาจนำมาซึ่งความเสี่ยงเชิงระบบต่อเสถียรภาพการเงินไทยได้ เพราะสินเชื่อที่ขยายตัวมากส่วนใหญ่เป็นสินเชื่อที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ จากที่กล่าวมางานวิจัยนี้จะแบ่งครัวเรือนออกเป็น 3 กลุ่ม โดยใช้อัตราส่วนความมั่งคั่ง (SR) เป็นเกณฑ์ในการแบ่งสุขภาพทางการเงิน เนื่องจากให้ความสำคัญกับรายได้และรายจ่ายเป็นสำคัญ และไม่คำนึงถึงว่าจะเป็นคนรวยหรือคนจน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบสถานการณ์เกี่ยวกับภาระหนี้และสุขภาพทางการเงินของครัวเรือนในประเทศไทย
2. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของภาระหนี้ที่มีต่อสุขภาพทางการเงินของครัวเรือนในประเทศไทย

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงประจักษ์ โดยใช้ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2563) การสำรวจทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (Household Socio-Economic Survey: SES) ปี พ.ศ. 2562 ซึ่งเป็นข้อมูลในระดับหัวหน้าครัวเรือนเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ มีจำนวนทั้งหมด 45,586 ครัวเรือน เพื่อวิเคราะห์มิติในเชิงเศรษฐกิจโดยรวมของครัวเรือนไทย โดยไม่นับรวมระบบสวัสดิการอื่น ๆ ของภาครัฐ นอกจากนี้แล้ว การศึกษานี้ยังเน้นเรื่องปัญหาหนี้ครัวเรือน โดยวิเคราะห์แยกตามวัตถุประสงค์การกู้ยืม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ข้อมูลการสำรวจทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (SES) ปี พ.ศ. 2562 เป็นกรณีศึกษา โดยวัดตัวแปรตามจากพฤติกรรมทางการเงินเกี่ยวกับรายได้ รายจ่าย และเงินออม ของแต่ละครัวเรือนเพื่อวัดความสามารถในการอยู่รอดทางการเงินของครัวเรือนไทย (Survival Ratio: SR) อย่างไรก็ตาม จำนวนเงินออมที่ควรจะมีในวัยเกษียณจำนวนเท่าไรนั้นไม่สำคัญ เท่ากับการมีรายได้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย โดยหลักโภควิภาค 4 กล่าวถึงพึงแบ่งโภครัตนียออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนหนึ่งใช้สอย 2 ส่วนใช้ประกอบการงาน ส่วน 4 เก็บไว้ด้วย หมายใจว่าจะใช้ในยามมีอันตราย (พระครูสิริปริยัติอำรง, 2554) ขณะที่หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสอนให้บุคคลกันเงินออมไว้ส่วนหนึ่งแล้วที่เหลือจึงนำไปใช้จ่ายโดยการแบ่งเงินออกเป็น 4 ส่วน แล้วเก็บออม 1 ส่วน หรือเก็บเงินออม ร้อยละ 25 ของรายได้ นอกจากนี้ งานวิจัยของปฐมภรณ์ นิธิชัย (2556) กล่าวถึงกลุ่มที่มีเงินออมเพียงพอจะมีอัตราการออม ร้อยละ 22 นอกจากนี้ จากหนังสือเรื่อง “40+ ยังไม่สาย เกษียณสบายเป็นจริงได้” ของอัจฉรา โยมสินธุ์ (2560) ยังกล่าวถึงการออมและลงทุนว่าไม่ควรน้อยกว่าร้อยละ 25 ของรายได้ที่หามาได้ ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงใช้เกณฑ์การวัดสุขภาพทางการเงินจากสัดส่วนเงินออมและเงินลงทุนที่ร้อยละ 25 ของรายได้ เมื่อดำเนินแล้วแบ่งค่าอัตราส่วนความอยู่รอด (SR) ออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ สุขภาพทางการเงินดี คือ มีระดับเงินออมเงินลงทุนมากกว่าร้อยละ 25 (จะได้ค่า $SR \geq 1.33$) สุขภาพทางการเงินเสี่ยง คือ มีระดับเงินออมเงินลงทุนมากกว่าศูนย์แต่น้อยกว่าร้อยละ 25 (จะได้ค่า $1.00 \leq SR < 1.33$) และสุขภาพทางการเงินวิกฤติ คือ ไม่มีการออมการลงทุนหรือเงินออมติดลบ (จะได้ค่า $SR < 1.00$)

ส่วนตัวแปรอิสระ หมายถึง ปัจจัยต่าง ๆ ของหัวหน้าครัวเรือนที่มีต่อสุขภาพทางการเงิน ได้แก่ ด้านคุณลักษณะประชากร (Demographic Characteristics) ซึ่งเป็นลักษณะความแตกต่างขั้นพื้นฐานของหัวหน้าครัวเรือน ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษาสูงสุด และเขตที่อยู่อาศัย ด้านภาระหนี้ (Debt) แบ่งตามวัตถุประสงค์การกู้ยืมของสำนักงานสถิติแห่งชาติแบ่งออกเป็น 6 กรณี ได้แก่ 1) ใช้ซื้อ / เช่าซื้อบ้าน และ/หรือที่ดิน 2) ใช้ในการศึกษา 3) ใช้จ่ายอุปโภคบริโภคในครัวเรือน 4) ใช้ในการทำธุรกิจ (ที่ไม่ใช่การเกษตร) 5) ใช้ในการทำการเกษตร และ 6) อื่น ๆ เช่น หนี้จากการค้าประกำ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ขั้นตอน เริ่มจากการวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนาเพื่อตอบวัตถุประสงค์การศึกษาข้อที่ 1 โดยการอธิบายคุณลักษณะทางประชากร วัตถุประสงค์การก่อหนี้ของหัวหน้าครัวเรือน และค้นหาหัวหน้าครัวเรือนที่มีสุขภาพการเงินดี สุขภาพการเงินเสี่ยง และสุขภาพการเงินวิกฤติ จากนั้นวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองถดถอยโลจิสติกแบบเรียงลำดับ (Ordinal Logistic Regression) เพื่อตอบวัตถุประสงค์การศึกษาข้อที่ 2 พบว่า

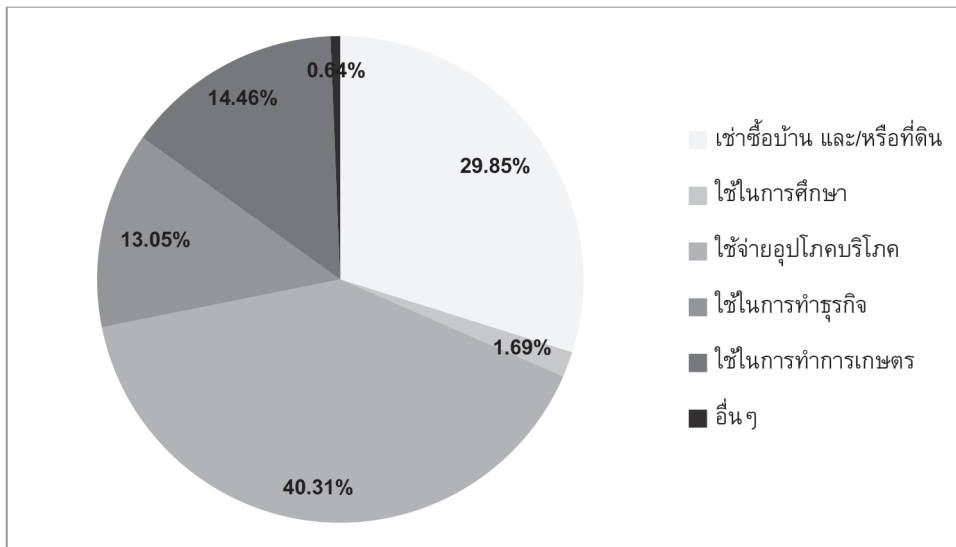
หัวหน้าครัวเรือนโดยส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 59.60 มีสถานภาพสมรสมากที่สุด ร้อยละ 62.51 มีการศึกษาสูงสุดระดับประถมศึกษา ร้อยละ 57.16 อาศัยอยู่ในภาคกลางมากที่สุด ร้อยละ 28.55 และภาระหนี้

พบว่า หัวหน้าครัวเรือนมีหนี้เพื่อใช้จ่ายอุปโภคบริโภคในครัวเรือนสูงมาก ร้อยละ 56.07 ลำดับรองลงมา ได้แก่ ภาระหนี้เพื่อใช้ในการทำการเกษตร ร้อยละ 21.91 และภาระหนี้เพื่อใช้ซื้อ เช่าซื้อบ้าน และหรือที่ดิน ร้อยละ 9.38 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 คุณลักษณะของตัวแปร

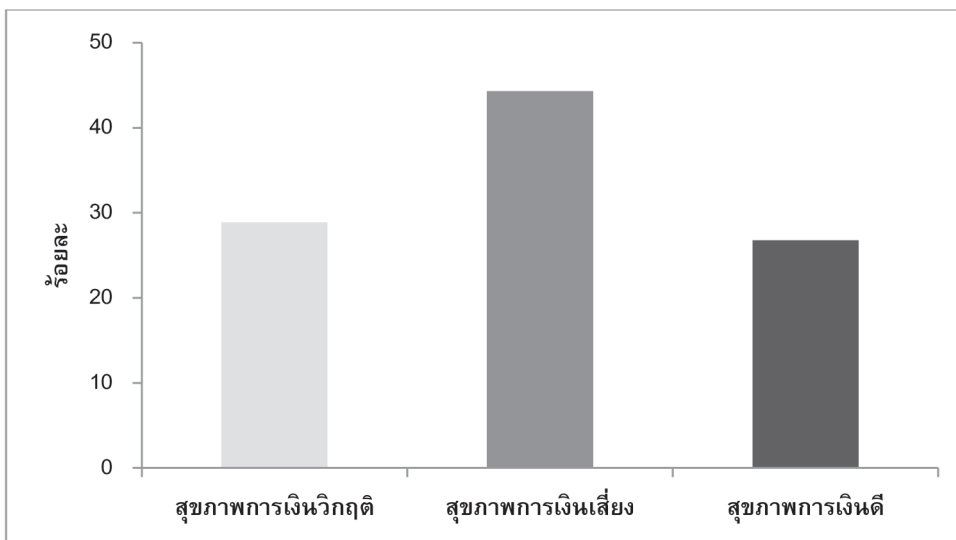
ตัวแปร	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
เพศของหัวหน้าครัวเรือน		
เพศชาย	27,171	59.60
เพศหญิง	18,415	40.10
สถานภาพของหัวหน้าครัวเรือน		
โสด	5,068	11.12
สมรส	28,497	62.51
หย่า หรือหม้าย	12,021	26.37
ระดับการศึกษาสูงสุดของหัวหน้าครัวเรือน		
ประถมศึกษา	26,056	57.16
มัธยมศึกษาตอนต้น-ตอนปลาย และอนุปริญญา	17,768	25.81
ปริญญาตรี-โท-เอก	5,256	11.53
การศึกษาอื่น ๆ	2,506	5.05
ที่อยู่ของหัวหน้าครัวเรือน (ภูมิภาค)		
กรุงเทพมหานคร	2,582	5.66
ภาคกลาง	13,013	28.55
ภาคเหนือ	10,772	23.63
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	12,037	26.41
ภาคใต้	7,182	15.75
ภาระหนี้ของหัวหน้าครัวเรือน (แบ่งตามวัตถุประสงค์การกู้ยืม)		
ใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้าน และ/หรือที่ดิน	2,519	9.38
ใช้ในการศึกษา	813	3.02
ใช้จ่ายอุปโภคบริโภคในครัวเรือน	15,061	56.07
ใช้ในการทำธุรกิจ (ที่ไม่ใช่การเกษตร)	2,384	8.88
ใช้ในการทำการเกษตร	5,884	21.91
อื่น ๆ เช่น หนี้จากการค้าประกัน	198	0.74

ในขณะที่ถ้าแบ่งภาระหนี้ของหัวหน้าครัวเรือนตามมูลค่าของหนี้ พบว่า หัวหน้าครัวเรือนมีมูลค่าหนี้เพื่อใช้จ่ายอุปโภคบริโภคในครัวเรือนมากที่สุด ร้อยละ 40.31 รองลงมาเป็นมูลค่าหนี้เพื่อใช้ซื้อ เช่าซื้อบ้าน และ/หรือที่ดิน ร้อยละ 29.85 และมูลค่าหนี้เพื่อใช้ในการทำการเกษตร ร้อยละ 21.91 ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 มูลค่าหนี้ของหัวหน้าครัวเรือน

ต่อมากการวัดสุขภาพทางการเงินของหัวหน้าครัวเรือน พบว่า สุขภาพการเงินอยู่ในระดับดีมีจำนวน 12,209 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 26.78 สุขภาพการเงินอยู่ในระดับเล็ยงมีจำนวน 20,205 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 44.32 และสุขภาพการเงินวิกฤติมีจำนวน 13,172 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 28.89 ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 สุขภาพทางการเงินของหัวหน้าครัวเรือน

เมื่อเปรียบเทียบภาระหนี้ของหัวหน้าครัวเรือนกับสุขภาพทางการเงิน พบว่า ครัวเรือนที่กู้ยืมเงินเพื่อซื้อ เช่าซื้อบ้านหรือที่ดิน มีสุขภาพการเงินดีมากที่สุด ร้อยละ 43.15 ครัวเรือนที่กู้ยืมเงินเพื่อใช้จ่ายอุปโภคบริโภค มีสุขภาพการเงินเสี่ยงมากที่สุด ร้อยละ 40.87 ครัวเรือนที่กู้ยืมเงินเพื่อใช้ในการทำธุรกิจ (ที่ไม่ใช่การเกษตร) มีสุขภาพการเงินเสี่ยงมากที่สุด ร้อยละ 36.83 และครัวเรือนที่กู้ยืมเงินเพื่อใช้ในการทำการเกษตร มีสุขภาพการเงินวิกฤติมากที่สุด ร้อยละ 37.58 ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบวัตถุประสงค์การกู้ยืมเงินกับสุขภาพทางการเงิน

หน่วย: จำนวนครัวเรือน

วัตถุประสงค์การกู้ยืม	สุขภาพการเงินวิกฤติ	สุขภาพการเงินเสี่ยง	สุขภาพการเงินดี
ใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้าน และ/หรือที่ดิน	450 (17.86%)	982 (38.98%)	1,087 (43.15%)
ใช้ในการศึกษา	281 (34.56%)	297 (36.53%)	235 (28.91%)
ใช้จ่ายอุปโภคบริโภคในครัวเรือน	4,823 (32.02%)	6,156 (40.87%)	4,082 (27.10%)
ใช้ในการทำธุรกิจ (ที่ไม่ใช่การเกษตร)	657 (27.56%)	878 (36.83%)	849 (35.61%)
ใช้ในการทำการเกษตร	2,211 (37.58%)	1,896 (32.22%)	1,777 (30.20%)
อื่น ๆ เช่น หนี้จากการค้าประกัน	54 (27.27%)	75 (37.88%)	69 (34.85%)

จากนั้นทำการวิเคราะห์ต่อด้วยแบบจำลองถดถอยโลจิสติกแบบเรียงลำดับ (Ordered Logistic Regression) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของภาระหนี้ที่มีต่อสุขภาพทางการเงิน โดยมีค่า Log Likelihood เท่ากับ -48,017.49 ค่า LR Chi-square เท่ากับ 1,720.65 หมายความว่า บทบาทของภาระหนี้อย่างน้อย 1 ประเภท มีผลต่อสุขภาพทางการเงิน โดยพบว่า หัวหน้าครัวเรือนมีแนวโน้มที่จะอยู่ในกลุ่มสุขภาพการเงินดี ร้อยละ 26.19 กลุ่มสุขภาพการเงินเสี่ยง ร้อยละ 45.46 และกลุ่มสุขภาพการเงินวิกฤติ ร้อยละ 28.33 และมีค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal Effects) คือ (ตารางที่ 4)

หัวหน้าครัวเรือนที่มีภาระหนี้เพื่อซื้อ เช่าซื้อ บ้านหรือที่ดิน มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีมากกว่า ครัวเรือนที่ไม่มีภาระหนี้ ร้อยละ 11.11 มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินเสี่ยงน้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีภาระหนี้ ร้อยละ 1.64 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินวิกฤติน้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีภาระหนี้ ร้อยละ 9.47 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.01

หัวหน้าครัวเรือนที่มีภาระหนี้เพื่อใช้จ่ายอุปโภคบริโภคในครัวเรือน มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีน้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีภาระหนี้ ร้อยละ 2.18 มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินเสี่ยงน้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีภาระหนี้ ร้อยละ 0.15 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินวิกฤติมากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีภาระหนี้ ร้อยละ 2.33 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.01

หัวหน้าครัวเรือนที่มีภาระหนี้เพื่อใช้ในการทำธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตร มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีมากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีภาระหนี้ ร้อยละ 6.00 มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินเสี่ยงน้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีภาระ

หนี้ ร้อยละ 0.40 และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินวิกฤตน้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีภาระหนี้ ร้อยละ 5.59 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.01

ต่อมาเมื่อวิเคราะห์คุณลักษณะของหัวหน้าครัวเรือน พบว่า เมื่ออายุของหัวหน้าครัวเรือนเพิ่มขึ้น 1 ปี มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีเพิ่มขึ้น ร้อยละ 0.17 หัวหน้าครัวเรือนที่สมรสมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีมากกว่าครัวเรือนโสด ร้อยละ 2.29 หัวหน้าครัวเรือนที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น-ตอนปลายมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีมากกว่าครัวเรือนที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 4.60 ในขณะที่หัวหน้าครัวเรือนที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี-โท-เอก มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีมากกว่าครัวเรือนที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 20.56 และหัวหน้าครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีน้อยกว่าครัวเรือนในกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 4.58 ส่วนหัวหน้าครัวเรือนในภาคใต้มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีน้อยกว่าครัวเรือนในกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 2.87

ตารางที่ 4 บทบาทของภาระหนี้ที่มีต่อสุขภาพทางการเงิน

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์ (Coefficients)	ค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal Effect): dy/dx		
		การเงินวิกฤต Pr(1) = 28.33	การเงินเสี่ยง Pr(2) = 45.46	การเงินดี Pr(3) = 26.19
วัตถุประสงค์การก่อหนี้				
ซื้อ/เช่าซื้อบ้านและที่ดิน	0.5219***	-0.0947***	-0.0164***	0.1111***
ใช้ในการศึกษา	-0.1857***	0.0391***	-0.0047*	-0.0343***
ใช้จ่ายอุปโภคบริโภค	-0.1141***	0.0233***	-0.0015***	-0.0218***
ใช้ทำธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตร	0.2927***	-0.0559***	-0.0040**	0.0600***
ใช้ในการทำการเกษตร	-0.0283	0.0057	-0.0003	-0.0054
อื่น ๆ เช่น หนี้จากการค้าประกัน	0.2574*	-0.0492**	-0.0034	-0.0528*
ไม่มีภาระหนี้		กลุ่มอ้างอิง		
เพศของหัวหน้าครัวเรือน				
เพศชาย	-0.0070	0.0014	-0.0006	-0.0013
เพศหญิง		กลุ่มอ้างอิง		
อายุของหัวหน้าครัวเรือน	0.0089*	-0.0018***	0.0001***	0.0017***
สถานภาพของหัวหน้าครัวเรือน				
สมรส	0.1196***	-0.0244***	0.0014***	0.0229***
หย่า หรือหม้าย	-0.0206	0.0041	-0.0002	-0.0039
โสด		กลุ่มอ้างอิง		

ตารางที่ 4 บทบาทของภาระหนี้ที่มีต่อสุขภาพทางการเงิน (ต่อ)

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์ (Coefficients)	ค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal Effect): dy/dx		
		การเงินวิกฤติ Pr(1) = 28.33	การเงินเสี่ยง Pr(2) = 45.46	การเงินดี Pr(3) = 26.19
ระดับการศึกษาสูงสุดของหัวหน้า				
มัธยมศึกษาตอนต้น-ตอนปลาย	0.2320***	-0.0459***	-0.0001	0.0460***
ปริญญาตรี-โท-เอก	0.9317***	-0.1578***	-0.0477***	0.2056***
การศึกษอื่น ๆ	-0.0384	0.0078	-0.0004	-0.0073
ประถมศึกษา	กลุ่มอ้างอิง			
ที่อยู่ของหัวหน้าครัวเรือน (ภูมิภาค)				
ภาคกลาง	0.0421	-0.0085	0.0003	0.0081
ภาคเหนือ	0.0445	-0.0090	0.0003	0.0086
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	-0.2437***	0.0506***	-0.0048***	-0.0458***
ภาคใต้	-0.1525***	0.0316***	-0.0029**	-0.0287***
กรุงเทพมหานคร	กลุ่มอ้างอิง			
Number of obs. = 45,586 ครัวเรือน				
Log Likelihood = -48,017.49		Pseudo R ² = 0.0176		
LR Chi-square = 1,720.65		P-value = 0.0000		

หมายเหตุ: ***, **, * คือ ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01, 0.05 และ 0.10

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

งานวิจัยฉบับนี้ศึกษาบทบาทของภาระหนี้ที่มีต่อสุขภาพทางการเงินของครัวเรือนไทย โดยใช้ข้อมูลการสำรวจทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ. 2562 จากสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีสุขภาพการเงินดี ร้อยละ 26.78 สุขภาพทางการเงินเสี่ยง ร้อยละ 44.32 และสุขภาพทางการเงินวิกฤติ ร้อยละ 28.89 ถ้าพฤติกรรมทางการเงินยังเหมือนเดิมแนวโน้มที่หัวหน้าครัวเรือนจะมีความพร้อมทางการเงินในวัยเกษียณเพียง ร้อยละ 30 ในขณะที่รายงานของสถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย (2556) พบว่า แรงงานจะเกษียณสุข ร้อยละ 24 ต่อมาเมื่อวิเคราะห์ภาระหนี้ตามวัตถุประสงค์การก่อหนี้ของครัวเรือน พบว่า มีมูลค่าหนี้เพื่อใช้จ่ายอุปโภคบริโภคมากที่สุด ร้อยละ 40.31 ลำดับรองลงมาเป็นมูลค่าหนี้เพื่อใช้ซื้อ เช่าซื้อบ้าน และ/หรือที่ดิน ร้อยละ 29.85 และมูลค่าหนี้เพื่อใช้ในการทำการเกษตร ร้อยละ 14.46 ในขณะที่เมื่อกล่าวถึงปัญหาหนี้ครัวเรือนมักจะแสดงตัวเลขเป็นภาพรวมโดยประมาณ ร้อยละ 80 ต่อ GDP ซึ่งเป็นข้อมูลที่ยังไม่เพียงพอ เพราะปัญหาหนี้ครัวเรือนเกิดจากสัดส่วนหนี้เพื่อใช้จ่ายอุปโภคบริโภคมากที่สุด และจัดเป็นหนี้เลวเพราะบริโภคแล้วหมด

ไป ในขณะที่หนี้ในภาคอสังหาริมทรัพย์มีประมาณ ร้อยละ 30 ครัวจะส่งเสริมเพราะจัดเป็นหนี้ดี (Mauriello, 2001) เนื่องจากเป็นวิธีการออมเงินในระยะยาว ซึ่งผลการศึกษานี้ก็ใกล้เคียงกับรายงานของ ธนาคารแห่งประเทศไทย ฝ่ายนโยบายการเงิน (2562) กล่าวว่า การก่อหนี้ของครัวเรือนไทยส่วนใหญ่เป็นหนี้ระยะสั้นเพื่อใช้อุปโภคบริโภค ร้อยละ 32 ขณะที่การก่อหนี้ระยะยาวเพื่อซื้อสินทรัพย์ที่มีความมั่นคง ร้อยละ 34 แตกต่างกับหลาย ๆ ประเทศที่มีสัดส่วนการก่อหนี้เพื่อที่อยู่อาศัยมากกว่าครึ่งหนึ่งของมูลค่าหนี้รวม เช่น ประเทศสิงคโปร์ ร้อยละ 75 ประเทศญี่ปุ่น ร้อยละ 68 ประเทศเกาหลีใต้และประเทศมาเลเซีย ร้อยละ 52 ดังนั้น การแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนของไทยที่สูงนั้น ควรจะเร่งลดสัดส่วนหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภคและส่งเสริมการก่อหนี้ในระยะยาวเพื่อสร้างความมั่นคงทางการเงินในวัยเกษียณ

ต่อจากนั้นทำการวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองถดถอยโลจิสติกแบบเรียงลำดับเพื่อวิเคราะห์บทบาทของภาระหนี้ที่มีต่อสุขภาพทางการเงิน พบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีภาระหนี้เพื่อใช้จ่ายอุปโภคบริโภคมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีน้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีภาระหนี้ และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินวิกฤติมากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีภาระหนี้ ขณะที่หัวหน้าครัวเรือนที่มีภาระหนี้เพื่อซื้อ เช่าซื้อบ้านหรือที่ดิน มีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินดีมากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีภาระหนี้ และมีแนวโน้มที่จะสุขภาพการเงินวิกฤติน้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีภาระหนี้ ประเด็นสำคัญของการศึกษาชี้ให้เห็นว่าภาระหนี้เพื่อซื้อหรือเช่าซื้ออสังหาริมทรัพย์ที่จัดเป็นหนี้ดีและมีแนวโน้มทำให้สุขภาพการเงินดีมากกว่า ในขณะที่ความเป็นจริงครัวเรือนไทยมีภาระหนี้เพื่อการอุปโภคบริโภคมากที่สุด และมีภาระหนี้เพื่อซื้ออสังหาริมทรัพย์ไม่ถึงร้อยละ 50 ของมูลค่าหนี้ทั้งหมดซึ่งแตกต่างกับหลาย ๆ ประเทศ

การวางแผนทางการเงินโดยการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และเก็บออมแบบระยะยาวมากขึ้น รวมถึงการตอบแทนสังคมตามกำลังความสามารถเป็นแนวทางในการเสริมสร้างสุขภาพทางการเงินที่ดีของทุกคน อย่างไรก็ตาม ปุณชนโดยทั่วไปมีกิเลส ความอยากมีความอยากได้ ถูกกระตุ้นการให้บริโภคเกินความจำเป็นผ่านสื่อโฆษณาต่าง ๆ ดังนั้น ทุกภาคส่วนทั้งนโยบายภาครัฐและเอกชนควรร่วมกันให้ความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) แก่ประชาชน เพื่อลดการก่อหนี้ที่ไม่จำเป็นโดยเฉพาะหนี้ที่เกิดจากการอุปโภคบริโภค ส่วนการดำเนินนโยบายการเงินควรจะต้องถือการก่อหนี้ในระยะยาวซึ่งจะกลายเป็นสินทรัพย์ในอนาคต นอกจากนี้ การตรวจสุขภาพทางการเงินของตนเองเป็นแนวทางหนึ่งในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเงินและวางแผนทางการเงินในระยะยาวเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่วัยเกษียณ ซึ่งจะต้องมีการเตรียมตัวที่ดีตั้งแต่วัยทำงาน โดยการเก็บออมและลงทุนแบบระยะยาวอย่างน้อยร้อยละ 25 ของรายได้ ได้แก่ การลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ ประกันชีวิต หรือกองทุนรวม SSF (Super Saving Funds) อีกทั้งยังได้รับสิทธิประโยชน์ลดหย่อนภาษีเงินได้ โดยมีเป้าหมายเพิ่มสัดส่วนจำนวนครัวเรือนที่มีสุขภาพทางการเงินดีและลดครัวเรือนที่มีสุขภาพทางการเงินเสี่ยง อีกทั้งในอนาคตจะได้เป็นผู้สูงอายุที่มีความสุข (Happiness) ไม่เป็นภาระทางการเงินต่อผู้อื่น

บรรณานุกรม

- กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ. (2548). *เกร็ดการออม* (พิมพ์ครั้งที่ 3). สืบค้นจาก <http://www.pssgroup.moi.go.th/pdf/save/save.pdf>
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2563). สถิติเศรษฐกิจการเงิน. สืบค้นเมื่อ 12 ธันวาคม 2563, จาก <https://www.bot.or.th/Thai/Statistics/EconomicAndFinancial/Pages/default.aspx>
- ธนาคารแห่งประเทศไทย, ฝ่ายนโยบายการเงิน. (2562, ธันวาคม). โครงสร้างหนี้ครัวเรือนไทยและนัยต่อฐานะการการเงินภาคครัวเรือนไทย. *รายงานนโยบายการเงิน*, 20-21.
- ปฐมภรณ์ นิธิชัย. (2556, ตุลาคม). วิเคราะห์พอร์ตการลงทุนของมนุษย์เงินเดือนนัยก่อนเกษียณกับการเพิ่มโอกาสเกษียณสุข. *Research Note*, ฉบับที่ 4/2556, 1-9.
- พรอนงค์ บุษราตระกูล, รุ่งเกียรติ รัตนบานชื่น, รัฐชัย ศีลาเจริญ, ณรงค์ฤทธิ์ อัครเรืองพิภพ, อนิรุต พิเสฏฐศลาศัย, สุนทรี เหล่าพัดจัน, ...สิทธิเดช บำรุงทรัพย์. (2559). *โครงการศึกษาวิเคราะห์ระดับสินทรัพย์การออมขั้นต่ำที่ผู้เกษียณอายุพึงมีสำหรับการประกันคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐาน (วัยสูงอายุ)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา, คณะวิทยาการจัดการ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี.
- พระครูสิริปริยัติธำรง. (2554). *ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบโมควิภาค 4 กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- มนต์ทนา คงแก้ว, ชฎามาศ แก้วสุกใส, และนัดพลพิชัย ดุลยวาทีต. (2557). *การบริหารการเงินส่วนบุคคลเพื่อสู่อิสรภาพทางการเงินของข้าราชการใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้*. สงขลา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.
- สถาบันพัฒนาความรู้ตลาดทุน. (2552). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการวางแผนการเงิน*. กรุงเทพฯ: ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.
- สถาบันวิจัยเพื่อการประเมินและออกแบบนโยบาย. (2556). *การเตรียมความพร้อมสำหรับการวางแผนทางการเงินเพื่อวัยเกษียณของกลุ่มแรงงานในระบบ ช่วงอายุ 40-60 ปี*. กรุงเทพฯ: ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). *การสำรวจทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ. 2562*. สืบค้นเมื่อ 8 ธันวาคม 2563, จาก <http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/08.aspx>
- โสมรัตน์ จันทรัตน์, อัจฉนา ลำซ่า, กฤษฎ์เลิศ สัมพันธ์ราษฎร์, และภูมิใจ ตั้งสวัสดิรัตน์. (2562). *เข้าใจพลวัตหนี้ครัวเรือนไทยผ่าน Big data ของเครดิตบูโร*. สืบค้นเมื่อ 13 มิถุนายน 2564, จาก <https://www.pier.or.th/?abridged=เข้าใจพลวัตหนี้ครัวเรือน>

- อัจฉรา โยมสินธุ์. (2560). *40+ยังไม่สาย เกษียณสบายเป็นจริงได้*. กรุงเทพฯ: ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, ศูนย์ส่งเสริมการพัฒนาความรู้ตลาดทุน.
- Altfest, L. J. (2007). *Personal financial planning*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Mauriello, C. (2001). *Net worth (Chapter 13- Good debt: Mortgage debt)*. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9781884133831500149>
- Moon, S. J., Yuh, Y., & Hana, S. D. (2002). Financial ratio analysis of Korean household. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 30(4), 495-525.
- Shiple, J. (2011). *10 steps to financial freedom in your twenties and thirties*. Retrieved from <https://www.yumpu.com/en/document/view/21546065/10-steps-to-financial-freedom-in-your-twenties-and-genspring>
- The World Bank. (2020). *GDP growth - Thailand*. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=TH>
- United Nations, Population division. (2019). *World population prospects 2019*. Retrieved June 13, 2021, from <https://population.un.org/wpp/>